

ASiantuntijalausunto: IHMISKAUPAN VASTAISEN TOIMINTAOHJELMAN
PÄIVITTÄMINEN VN/23404/2023

LAUSUNTO LAPSIIN JA NUORIIN KOHDISTUVASTA IHMISKAUPASTA

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua aiheesta. Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. 158-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveyspalveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Vuonna 2024 Diakonissalaitoksella oli käynnissä 104 eri hanketta (Diakonissalaitos, 2024), joista esimerkkeinä EU-rahoitteinen IKUT2 - Ihmiskaupan uhrien työelämävalmennus -hanke sekä omaraahoitteinen nuorten päihdetyöhön liittyvä Katutaso –toiminta, jossa toimintaympäristö sijoittuu erityisen haavoittuvassa olevien ihmisten keskuuteen. Tällaisia ovat esimerkiksi päihdesairaantuneet nuoret, jotka tilanteensa vuoksi ovat samalla erinäisin tavoin kytköksissä rikolliseen maailmaan ja alakulttuuriin, missä on samalla suuret riskit joutua ihmiskaupan uhriksi. Lisäksi Diakonissalaitoksen nuortenpalvelu Vamos on auttanut jo yli 15 vuoden ajan eri tavoin hankalassa tilanteessa olevia 16–29-vuotiaita koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria löytämään oman polkunsaa. Vuosittain tavoitetuista 2000 nuoresta joka neljäs on maahanmuuttajataustainen.

Lausunnossa on pyydetty kiinnittämään huomiota etenkin lapsiin ja nuoriin ihmiskaupan uhreina ja ihmiskaupan uhrien lapsiin. Ilmenemismuotoina tarkastelun alla ovat olleet seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa, rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttö, verkon välityksellä toteutettu ihmiskauppa, nuoriso- ja jengirikollisuuden yhteydessä tapahtuva ihmiskauppa sekä pakkoavioliitto tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen.

Lapsiin ja nuoriin liittyvän ihmiskaupan tilannekuva ja viimeaikainen kehitys

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevilla nuorilla tarkoitetaan tässä lausunnossa henkilöitä, joilla on useita haitallisia lapsuuden ajan kokemuksia ja riskitekijöitä elämässään (ACEs, Adverse Childhood Experiences). Heidän elinympäristöihinsä sisältyy usein piirteitä epäinhimillisistä elinolosuhteista. He usein etsivät ja kaipaavat turvaa, mutta eivät koe esimerkiksi yhteiskunnan turvallisiksi tarjoamia paikkoja itselleen turvallisiksi, koska ne eivät vastaa heidän kokemuksiaan siitä, millaiset asiat ovat tuottaneet hyvän olon ja turvallisuuden tunnetta. Tämä tarkoittaa sitä, että usein näillä henkilöillä on taustalla traumaa tuottaneita kokemuksia, jotka ovat käsittelemättä. Ilman trauman käsittelyä riskit uudelleen uhriksi joutumiseen ovat merkittäviä. Edellä kuvattu esiintyy esimerkiksi luvatta sijaishuoltopaikastaan olevien lasten ja nuorten kohdalla.

Nuorille, joiden toiminnassa on rikollista käyttäytymistä, kasaantuu haasteita toiminnassa ja oman elämän hallinnassa monella eri alueella. Rikollinen toiminta kasaantuu pienelle osalle nuoria, mutta

nämä nuoret ovat entistä haavoittuvammissa asemassa päätyä houkutelluksi ja lopulta pakotetuksi rikolliseen toimintaan, mutta samalla myös itse uhrin asemaan. Nuoret eivät itse välttämättä koe olevansa uhreja, koska saavat hyväksyntää, mainetta, "nopeaa rahaa" ja yhteisön. Lisäksi hyväksikäyttäjät eivät usein ole montaa vuotta kohdehenkilöitä vanhempia, jolloin on haastavampaa havaita tulevaisuuden hyväksikäytetyksi. Samalla myös tunnistaminen on haastavampaa, koska hyväksikäyttöympäristöt ja -suhteet poikkeavat ammattilaisten aiemmin kohtaamista ja totutuista malleista.

Huumeaineiden aktiivisen käytön ympärille muodostuva maailma on elänyt murrosta viime vuodet ja etenkin alfa-pvp:n lisääntyminen myös nuorten parissa on vienyt erityisen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria aiempaa huonompaan kuntoon ja entistä riippuvaisemmiksi esimerkiksi hyväksikäyttäjistään. Nuorten tyttöjen, etenkin luvatta sijoituspaikoistaan poissa olevien eli yleisimmin sanottuna hatkaavien, asema on todella haavoittuva ja altis monenlaiselle hyväksikäytölle ja ihmiskaupan uhriksi joutumiselle; etenkin seksuaalinen hyväksikäyttö, rikolliseen toimintaan pakottaminen, epäinhimilliset elinolosuhteet ja taloudellinen hyväksikäyttö (esimerkiksi etuuksien hyväksikäyttö). Tällä hetkellä on käynnissä valtakunnallisia hankekokonaisuuksia, joilla pyritään vaikuttamaan hatkaamisen määriin ja nuorten henkilöiden turvallisuuteen.

Minkä verran sitten on lapsia ja nuoria, joiden kohdalla kasvaneet riskit, erinäisten hyväksikäytön uhriksi joutumisesta, ovat arkipäivää? Joitakin viitteitä tästä voi saada muutamista tilastoista. Helsingin moniammatillisen työskentelyn osana ollut etsivän nuorisotyön työmuoto kohtasi vuoden 2024 aikana 200 henkilöä, joiden kohdalla oli tarvetta selvittää henkilön tilannetta ja asioita enemmän. Tämä tarkoittaa, että vuoden aikana tehdyissä kenttävuoroissa tarvittiin tiiviimpää yksilöllistä työskentelyä vuoron aikana lähes 1,5 suhdeluvulla. Tietenkään kaikki nämä eivät liittyneet epäilykseen ihmiskaupan tai sen kaltaisen hyväksikäytön uhriksi joutumisesta, mutta useissa tapauksissa oli jonkinlaisia viittauksia, joita oli tarkasteltava tarkemmin. (Herlin, Ikonen, Kyllönen, Kärkelä, Rautavaara ja Taipale 2025.) Saman suuntaisuus on havaittavissa Tukialus -hankkeen kohtaamisista. Toiminnassa oli kohdattu nuoria ja nuoria aikuisia saman suhdanteisesti kuin edellä mainitussa työskentelyssä nuorten parissa. Tukialus-toiminnassa Helsingin, Lahden ja Tampereen alueilla kohtaamisia alle 29-vuotiaiden kanssa oli 898. Luku koostuu noin 80 yksilöstä. Nämä kohdatut henkilöt elävät ympäristössä, joka asettaa heidät alttiiksi monenlaisen hyväksikäytön uhriksi joutumiselle. Huomioitavaa on, että toiminnan kokonaiskohtaamismäärä oli vuonna 2023 yli 6500 kaiken ikäistä henkilöä. Näin ollen nuorten kanssa työskentelyn määrä olisi ollut moninkertainen, jos toiminta olisi kohdentunut pelkästään nuoriin henkilöihin. (Mäki 2024, Koski 2025.) Huomioitavaa on, että julkisessa tilassa tavoitettavien korkean riskin nuorten ja nuorten aikuisten määrä on merkittävä.

Haasteet lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan vastaisessa työssä

Lapset ja nuoret kokevat usein hyötyvänsä hyväksikäyttötilanteesta - eivät itse tunnista olevansa uhreja (huom. psykologinen kontrolli, ihailu, huomio, yhteisö). Tällöin irtautuminen hyväksikäytön piiristä on vaikeaa ja haastaa ammattilaisten työtä. Esimerkkinä lasten ja nuorten kytkeytyminen haitallisiin yhteisöihin kuten rikoksia tekeviin porukoihin ja katujuengeihin. Tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja aitoa, systeemistä yhteistyötä. Nuorten elämä vaatii ammattilaisia "laskeutumaan" nuorten maailmaan ja siihen millaisia funktioita ja tavoitteita heidän oman toimintansa taustalla on. Ilman ymmärrystä heidän oman toimintansa ohjautumisesta me ammattilaiset emme pysty tarjoamaan heidän elämiinsä sitä riittävästi muuttavaa sisältöä ja turvatekijöitä. Yksilön lisäksi on työskentelyssä huomioitava myös nuoren henkilön yhteisöt ja niiden verkostomaisuus sekä kompleksisuus.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa pidetään monessa palvelussa liian kaukaisena asiana tai mörkönä, joka ei "onneksi" esiinny omassa työssä tai sen kuvitellaan kuuluvan jollekin erityistoiminnalle, jolloin esitunnistamista ei tapahdu riittävästi. Mikä on tullut esille tutkimuksissa, että jälkeen päin ihmiskaupan uhrit (lapsena tai nuorina uhriksi joutuneet) ovat tuoneet esille, että heidän ollessaan lapsia ja nuoria he ovat olleet palveluiden asiakkaina, joissa heidän uhriasemansa on jäänyt tunnistamatta. On myös tilanteita, joissa jokin hyväksikäytön muoto tunnistetaan, mutta laajempaa kokonaisuutta tai psykologista kontrollia taustalla ei huomata, jolloin hyväksikäyttö jatkuu.

Laaja-alaista yhteistyötä viranomaisten ja järjestöjen kesken tarvitaan lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi, myös uudistettu EU:n ihmiskauppadirektiivi velvoittaa jäsenvaltioita tunnistamaan uhrit jatkossa entistä paremmin yhteistyössä järjestöjen kanssa. Huolena on, miten valtionavustusten leikkaukset ja ehdotetut lisäleikkaukset vaikuttavat ihmiskauppadirektiivin velvoitteisiin vastaamisessa.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ehkäiseminen

Ennaltaehkäisemällä hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle altistavia tekijöitä ja panostamalla varhaiseen puuttumiseen silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää, on tehokkainta ihmiskaupan ennaltaehkäisyä. Uhriksi joutuneeseen lapseen tai nuoreen on todennäköisesti kohdistettu jotakin muuta kaltoinkohtelua jo ennen kuin hän on joutunut ihmiskaupan uhriksi. Tunnistamalla erityisen haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria eli joilla on useita haitallisia lapsuuden ajan kokemuksia sekä riskitekijöitä arjessaan (ACEs) ja tarjoamalla heille tukea ja apua sekä omien vahvuuksien vahvistamista, ehkäistään lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa. (Pihlaja, 2024).

Yhteiskuntamme on muuttunut selvästi yksilökeskeisemmäksi ja monet, aiemmin vahvaan yhteisöön ja yhteisöllisyyden tunteeseen perustuneet, instituutiomme ovat muuttuneet vähitellen enemmän yksilökeskeisemmiksi. Tämä on vaikuttanut siihen, kuinka lapset ja nuoret kokevat kuulumattomuutta ympäriväan yhteisöönsä, jolloin yhteisöjä alkaa löytymään muualta. Osa näistä tarjolla olevista yhteisöistä ovat lapsille ja nuorille haitallisia. Riskitekijöiden ehkäisemisen näkökulmasta olisi oleellista huomioida, miten saamme niistä ympäristöistä, joissa lapset ja nuoret

viettävät ison osan päivästään, kaikenlaisille ja -taustaisille nuorille mahdollisimman yhteisöllisiä. Tällöin ne ovat heidän elämänsä turvatekijöitä, eivätkä pahimmillaan syrjäyttäviä rakenteita.

Monet uhriksi joutuneet lapset ja nuoret eivät tiedosta olevansa vakavan hyväksikäytön uhreja. Taustalla olevan dynamiikan ymmärtäminen on tunnistamisen kannalta tärkeää. Esim. tilanteet, joissa nuori nainen matkustaa kotimaahansa ja tulee siellä raiskatuksi esim. sukulaisen tai perheen tutun toimesta, ja nainen pakotetaan avioitumaan raiskaajan kanssa ja saamaan tämä perheenyhdistämisen kautta Suomeen. Lapsille ja nuorille tulisi tarjota ikätasoisesti tietoa hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta.

Ihmiskaupan ehkäisemisessä tärkeässä roolissa olisi myös rikoksen tekijöihin kohdennettu työ. Tätä kokonaisuutta tulisi varmasti pohtia tarkemmin, ja löytää parhaat rikoksen tekijöihin kohdennetut käytännöt ihmiskaupan ehkäisemiseksi.

Ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden lasten ja nuorten tavoittaminen ja tunnistaminen

Jotta ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia ja nuoria voitaisiin tavoittaa ja tunnistaa paremmin, tulee edelleen tarjota koulutusta ja tukea hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistamiseen ja puheeksi ottamiseen lapsia ja nuoria kohtaaville aikuisille. Aikuisia tulee rohkaista ja kannustaa ottamaan aihe esille. Miten lapsi tai nuori uskaltaa puhua aiheesta, jos aikuinen ei uskalla ottaa puheeksi? Työssämme on tullut esiin, että esitunnistamista helpottava manuaali, tai jonkinlainen indikaattorilista lasten ja nuorten osalta, olisi hyödyllinen tuki ammattilaisille.

Aikuisten tulee myös uskaltaa viedä havaintojaan ja puheeksi ottoaan eteenpäin kulkien lapsen ja nuoren rinnalla tarvittavan matkan. Myös tähän työskentelyyn tarvitaan oikeaa systeemistä työskentelyä. On ymmärrettävä, että esitunnistaminen on kaikkien vastuulla ja kuka tahansa voi olla ihmiskaupan uhri, mutta samalla huomioitava, että uhri tarvitsee kohdennettua ja erityistä tukea niin traumaansa kuin arkensa uudelleen muotoutumiseen. Tarvitaan toimintoja, jotka pystyvät rakentamaan luottamusta ja kannattelemaan palveluiden välillä pitkäjänteisesti.

Ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden lasten ja nuorten auttaminen ja palveluohjaaminen

Palveluiden puitteiden tulisi mahdollistaa ammattilaisille se, että on turvallista ja luontevaa kysyä ja joissa on systemaattisia ohjauksen väyliä eteenpäin. Auttamisenpolkujen tulisi olla selkeitä työntekijälle, jotta ne on helppo ottaa käyttöön tilanteen niin vaatiessa.

Lasten näkökulmasta kuntoutuksessa näkyy, että mitä pitkäkestoisempi kuormittava ja traumatisoiva tilanne on ollut, eikä tukea ole saanut, sitä suuremmiksi haasteet kasvavat ja tilanteet kriisiytyvät herkemmin, jolloin verkostoa tilanteen selvittämiseksi ja lapsen ja nuoren auttamiseksi tarvitaan enemmän, ja näin myös tarvittavan kuntoutuksen kesto pitenee. Uhrien traumatisoitumisen hoitamatta jättäminen aiheuttaa pitkäaikaista kärsimystä ja toimintakyvyn alentumista ja näin myös yhteiskunnallisia kustannuksia.

Työssämme on tullut esiin uhreille suunnatun vertaistuen tarve. Ihmiskaupan uhrikokemus voi olla äärimmäisen traumaattinen ja monisyinen, ja vertaistuki voi olla korvaamaton osa toipumista. Vertaistuen hyötyinä ovat mm. ymmärrys ilman selittelyä, yksinäisyyden ja häpeän tunteen väheneminen, toivon ja voimaantumisen rakentuminen, sekä mahdollisuus auttaa muita.

Lasten ja nuorten auttamisessa korostuu heidän systeemiensä huomioiminen ja ketkä henkilöt he elämässään kokevat tärkeiksi ja turvallisiksi, jos sellaisia heidän elämästään löytyy. On tietysti huomioitava, että tällainen henkilö voi olla hyväksikäyttäjä, jolla on voimakas psykologinen kontrolli nuoreen uhuriin. Tärkeisiin henkilöihin sisältyy myös lapsen ja nuoren ystävä- ja kaveripiiri, minkä huomioiminen auttamisprosessissa voi olla avainasemassa. Tämän vuoksi auttamistyössä tulisi keskittyä yksilön lisäksi myös tätä ympäröivään piiriin ja yhteisöön. Jos uhrille tarvitaan löytää kokonaan uusi yhteisö ja ympäristö uudelleen uhuriutuksen estämiseksi, pelkkä yhteisön löytäminen ei riitä. Tarvitaan työskentelyä siihen asti, että uhri saadaan kiinnitetyksi ja kokemaan turvallisuuden tilassaan muutoksia.

Toimet rikosvastuun toteutumiseksi

Rikosoikeudellisesti Ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet ovat käsitteenä liian laveat. Yhdenvertaisvaltuutetun selvityksessä (2024) tuodaan esille, että ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsite on avoin, jolloin ei ole oikeudellisesti yksinkertaista ratkaista millaisten olosuhteiden tulee vallita konkreettisesti.

Esitutkinta-ajan pituus tuottaa epäkohdan lasten ja nuorten uhrien auttamistyölle ja rikosvastuun toteutumiselle. Uhri pyrkii aktiivisesti unohtamaan kokemansa, mutta joutuu esitutkinnassa muistelevaan kuukausien tai vuosien takaisia tapahtumia. Nuori on usein myös altis painostukselle ja vaikuttamisyrityksille.

Lasten ja nuorten kuulemiseen erikoistuneiden asiantuntijoiden hyödyntäminen laajemmin myös vanhempien nuorten tapauksissa ja kuulemisissa. Niissä tapauksissa myös, joissa nuori on uhrin sijaan epäillyn asemassa. Tutkinnan edistymisen paineessa voi helposti jäädä huomioimatta lapsi ja nuori erityinen kuuleminen varsinkin, kun kyseessä on jotakin traumaattista kokenut nuori henkilö.

Isompia edistysaskeleita tarvittaisiin psykologisen kontrollin ja sen vaikutuksien ymmärtämiseen paremmin rikosoikeudellisissa prosesseissa. Ihmiskaupan uhrin ovat usein sellaisessa asemassa, että psykologisen kontrollin vaikutuspiiri on kaikki, mitä he tietävät ja ovat elämässään tunteneet – siitä on muodostunut heidän elämänsä todellisuus.

Toimet ihmiskaupan uhrien lasten tilanteen ja aseman parantamiseksi

Ihmiskaupan uhrien lasten tilannetta ja asemaa voitaisiin nähdäksemme parantaa esimerkiksi niin, että lapsen tilanne, mahdollinen tuen tarve ja haavoittuvuus arvioidaan systemaattisesti aina erikseen, kun vanhempi on tunnistettu uhriksi.

Oleskelulupaprosessien sujuvoittaminen olisi merkittävä apu uhreille ja heidän lapsilleen. Näiden lasten tilanne ja asema on usein hyvin heikko ja tukiprosessien pysyvyys epävarmaa. Tällaisissa tilanteissa on vaara, että sekä uhri että hänen lapsensa jäävät ilman asianmukaista tukea.

Lisäksi vanhemmille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja, tulisi tarjota tukea vanhemmuuteen ja mahdollisuutta käsitellä koettuja asioita. Tiedetään, että traumatisoituminen voi vaikuttaa merkittävästi vanhemmuuteen monin tavoin, usein heikentäen kykyä säädellä tunteita, luoda turvallisia ihmissuhteita ja tarjota lapselle johdonmukaista hoivaa. Hoitamaton trauma voi periytyä sukupolvelta toiselle, vaikuttaen vanhemman kykyyn vastata lapsen tarpeisiin ja luoda terveitä kiintymyssuhteita.

Olisi tärkeää tarkastella, millaista eri ammattilaisten ja viranomaisten välinen yhteistyö on todellisuudessa tällä hetkellä kentällä. Luovatko rakenteet heille turvaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa asioidensa kulkuun ja tulevana kuulluksi sekä nähdäkö he "rattaiden mukana". Lisäksi on hyvä huomioida, miten asiakastyössä otetaan esille niiden henkilöiden roolit, jotka ovat lapselle tai nuorelle tärkeitä henkilöitä heidän elämässään ja miten heidän muut ympäristönsä, kuten ystävä- ja tuttavapiirinsä huomioidaan työskentelyssä. Traumatisoitunut lapsi ja nuori tarvitsee turvaa, mutta osa sitä tunnetta heillä on kokemus mahdollisuuksistaan vaikuttaa elämänsä valintoihin ikätasoisesti.

Lausunnon antajat:

Päivi Korkeala

Psykoteraapeutti, HtM, psykiatrinen sairaanhoitaja
Psykotraumatologian keskus - Kidutettujen lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus

Sauli Taipale

Sosionomi
Katutaso, Nuorten päihdetyö

Päivi Korkeala toimii psykoterauttina Diakonissalaitoksen Psykotraumatologian keskuksen kidutettujen lasten, nuorten ja perheiden palveluissa, jossa kohdataan ihmiskaupan uhreja sekä uhrien lapsia. Aiemmin Korkeala on toiminut projektipäällikkönä IKUT2-hankkeessa sekä johtavana psykoterauttina sosiaalista nuorisotyötä pääkaupunkiseudulla tekevässä Loisto settlementti ry:ssä, jossa toimintamuotoina mm. seksuaaliterveys- ja seksuaaliväkivaltatyö sekä Soppu-työ, joka auttaa kunniaan liittyvissä kriiseissä ja konfliktitilanteissa.

Sauli Taipale toimii sosionomina Diakonissalaitoksen Nuorten päihdetyön Katutaso -toiminnassa, jossa jalkautuvan, etsivän työn kautta tullaan kohtaamaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria. Tarkoituksena on kulkea heidän rinnallansa rakentaen luottamusta ja saada tarvittavien palveluiden pariin. Aiemmin Taipale on tehnyt etsivää nuorisotyötä ympäri pääkaupunkiseudun katuja ja julkisia tiloja. Samalla hän on ollut osa ihmiskaupan vastaisen työn lapsiin ja nuoriin liittyvää työryhmää sekä toiminut asiantuntijaroolissa lasten ja nuorten kohtaamisen näkökulmasta etenkin haastavissa ja kompleksisissa tilanteissa.

Lähdeluettelo

Diakonissalaitos: Tilinpäätös ja toimintakertomus 1.1.–31.12.2024. [Tilinpäätös ja toimintakertomus 2024](#).

Herlin, Anki; Kyllönen, Timo; Kärkelä, Josefiia; Ikonen, Sanni; Rautavaara, Jaakko ja Taipale, Sauli: Etsivä nuorisotyö osana Helsingin poliisin moniammatillista työskentelyä. Helsingin kaupunki. Vuosiraportti 2024.

Koski, Robert: Tukialus-hankkeen tilastot vuodelta 2023. 2025.

Mäki, Jenni: Inhimillisiä tuulahduksia kaduilla eletyssä marginaalissa - Tukialus-hankkeen työntekijöiden kuvauksia kohtaavan ja jalkautuvan päihdetyön vaikutuksista vuosina 2019-2023. Diakonissalaitoksen raportti 1/2024. Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö sr. 2024.

Pihlaja, Saara: Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi - Selvitys Itämeren alueen maista. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:8.

Valovirta, Anni & Kainulainen, Heini: Lapsi ihmiskaupan kohteena. [Verkkajulkaisu selvityksestä](#). 2024.